

Familiemiljøets betydning er overvurdert

Fredrik Sylvester Jensen
psykologspesialist

Psykologien har hatt en tendens til å overvurdere familiemiljøets betydning for psykologisk utvikling.

Rune Flaaten Bjørk skriver et fint og nyansert tilsvaret til min kronikk om miljøkrise i tilknytningspsykologien. Men tilsvaret gjør det nødvendig med noen presiseringer fra min hånd. Både fordi han misforstår noen av poengene mine, men mest for at han ikke på noe som helst nivå problematiserer bruken av foreldreveiledningsprogrammer.

Det er ikke riktig, slik Bjørk hevder, at «den delte miljøeffekten egentlig er en 'ikke-delt miljøeffekt'». Tvillingstudier gir oss en inngangsport til å få oversikt over det komplekse samspillet mellom arv og miljø. Det er et poeng å skille mellom delt og ikke-delt miljø. Delt miljø er de miljøfaktorene som er felles for personer i samme familie eller husholdning, og som fører til likhet mellom familiemedlemmer. Ikke-delt miljø er de miljøfaktorene som ikke deles mellom familiemedlemmer, og som fører til forskjeller mellom dem. Dette skillet hjelper oss til å få en systematisk oversikt over hvordan alle mulige faktorer spiller inn ved tvillingstudier.

Jeg har dermed ikke utelukket miljøets betydning i mitt innlegg.

Foreldrenes betydning

Et viktig poeng for meg har vært å vise hvordan psykologien har hatt en tendens til å overvurdere familiemiljøets betydning for psykologisk utvikling.

Jeg savner at vi i større grad bidrar til at foreldre får en mer avslappet tilnærming til foreldrerollen

Foreldrenes betydning for tilknytningsstil ser ut til å være stor de første årene, men synes å avta betraktelig fra ungdomstid og utover (Fearon et al., 2010).

Da viser forskningen en klar tendens til at ikke-delt miljø vil få en langt større betydning for utviklingen enn delt miljø. Dette tyder på at den psykologiske utviklingen i et lengre perspektiv styres av mer tilfeldige miljøfaktorer utenfor familien. I et slikt perspektiv er foreldrenes påvirkning forsvinnende liten. Grunnen er at miljøfaktorer utenfor familien og arv ser ut til å ta over og gjøre seg gjeldende fra ungdomstid til voksen alder.

Dette prinsippet ser ut til å gjelde på psykologiske faktorer som eksternaliserende atferd, angstsymptomer, depressive symptomer, intelligens og holdninger og på utvikling av empati (Abramson et al., 2020). Plomin (2018) forklarer hvordan genetiske forhold får en økende betydning med tesen «arv via miljø». Det skjer ved at individer i økende grad søker ut og påvirker sine egne miljøer i tråd med sine genetiske disposisjoner. Med andre ord velger vi i stor grad selv våre miljøer og aktiviteter i samsvar med våre genetiske preferanser og tilbøyeligheter. Foreldrenes betydning for psykologisk utvikling synes med andre ord å være langt mindre enn det Flaaten Bjørk tar til orde for.

Flaaten Bjørk har rett i at foreldre har stor påvirkning på barna de første leveårene. Foreldrene kan ha en avgjørende betydning for om barnet velger å spille fotball eller ikke. Om barnet fremdeles spiller fotball når det er 17 år, handler sannsynligvis mest av alt om hvor talentfullt barnet er. Om

barnet utvikler depresjon som følge av tilkortkommenhet og forventningspress på fotballbanen, vil mest av alt være avhengig av genetisk sårbarhet for å utvikle depresjon.

Det er flott hvis universelle forebyggingsprogrammer kan bidra til at noen personer fra «lav-risiko»-gruppen ikke utvikler problemer. Litteraturen som Flaaten Bjørk refererer til i denne sammenhengen (er gammel. Det store spørsmålet er om vi ville ha funnet det samme i dag, ettersom den rivende forskningen innen epigenetikk sannsynligvis ville gitt oss en mer nyansert og dypere forståelse av hvem som tilhører «lav-risiko»-gruppen.

Veiledningsprogrammer

Det er gjort rikelig med forskning på effekten av foreldreveiledningsprogrammer. De mest overbevisende er de som også tar hensyn til samspillet mellom temperamentsfaktorer og miljø (Klein Verlerman et al., 2006). Det jeg leser av nyere forskning, er at det er avgjørende at man klarer å differensiere når man skal utvikle programmer for forebygging. Sammenliknet med universelle programmer vil det være langt mer å tjene på å rette inn spesielle tiltak for de som er mest mottakelige for psykologiske intervensjoner. Med den kunnskapen vi har i dag, skal det være mulig å identifisere denne gruppen.

Så vidt jeg kan se, eksisterer det ingen studier om hva vår økende interesse for foreldreferdigheter gjør med foreldres evne til å håndtere alminnelige utfordringer.

Kan det tenkes at det virker mot sin hensikt for en god del foreldre? At mange kjenner seg maktesløse og inkompetente fordi de ikke klarer å leve opp til de foreldreidealene som enkelte i vår faggruppe implisitt legger til rette for? Og at mange derfor bruker unødvendig mye energi på å bekymre seg? Jeg savner at vi i større grad bidrar til at foreldre får en mer avslappet tilnærming til foreldrerollen. Winnicotts prinsipp om «good enough parenting» (Winnicott, 1953) har vel aldri vært mer aktuelt. At Flaaten Bjørk stiller seg avviseende til denne problemstillingen, finner jeg bemerkelsesverdig.

Merknad: Ingen oppgitte interessekonflikter

Referanser

- Abramson, L., Uzefovsky, E., Toccaceli, V. & Knafo-Noam, A. (2020). The genetic and environmental origins of emotional and cognitive empathy: Review and meta-analyses of twin studies. *Developmental Review*, 56. <https://doi.org/10.1016/j.neubiorev.2020.03.023>
- Fearon, R. P., Bakermans-Kranenburg, M. J., van IJzendoorn, M. H., Lapsley, A. M. & Roisman, G. I. (2010). The significance of insecure attachment and disorganization in the development of children's externalizing behavior: A meta-analytic study. *Child Development*, 81(2), 435–456. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.2009.01405.x>
- Klein Velderman, M., Bakermans-Kranenburg, M. J. & Juffer, F. (2006). Effects of attachment-based interventions on maternal sensitivity and infant attachment: Differential susceptibility of highly reactive infants. *Journal of Family Psychology*, 20(2), 266–274. <https://doi.org/10.1037/0893-3200.20.2.266>.
- Plomin, R. (2018). *Blueprint : how DNA makes us who we are*. The MIT Press.
- Winnicott, D. W. (1953). Transitional objects and transitional phenomena. *International Journal of Psycho-Analysis*, 34, 89–97.